

శ్రీః
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః
శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీమద్భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే
శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే

॥ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞవిభాగయోగో నామ త్రయోదశోఽధ్యాయః ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

శ్రీ రంగరామానుజ మహాదేశికన్

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

॥ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞవిభాగయోగో నామ త్రయోదశోఽధ్యాయః ॥

అర్జున ఉవాచ

ప్రకృతిం పురుషం చైవ క్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞమేవ చ |
ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామి జ్ఞానం జ్ఞేయం చ కేశవ ॥ 13.1 ॥

శ్రీభగవానువాచ

ఇదం శరీరం కౌంతేయ క్షేత్రమిత్యభిధీయతే |
ఏతద్వో వేత్తి తం ప్రాపలుః క్షేత్రజ్ఞ ఇతి తద్విదః ॥ 13.2 ॥

క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి సర్వక్షేత్రేషు భారత |
క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోర్జ్ఞానం యత్తజ్ఞానం మతం మమ ॥ 13.3 ॥

తక్షేత్రం యచ్చ యాదృక్చ యద్వికారి యతశ్చ యత్ |
స చ యో యత్ప్రభావశ్చ తత్సమాసేన మే శృణు ॥ 13.4 ॥

ఋషిభిర్బహుధా గీతం ఛందోభిర్వివిధైః పృథక్ |
బ్రహ్మసూత్రపదైశ్చైవ హేతుమద్భిర్వినిశ్చితైః ॥ 13.5 ॥

మహాభూతాన్యహంకారో బుద్ధిరవ్యక్తమేవ చ |
ఇంద్రియాణి దశైకం చ పంచ చేంద్రియగోచరాః ॥ 13.6 ॥

ఇచ్ఛా ద్వేషః సుఖం దుఃఖం సంఘాతశ్చేతనా ధృతిః |
ఏతత్ క్షేత్రం సమాసేన సవికారముదాహృతం ॥ 13.7 ॥

అమానిత్వమదంభిత్వమహింసా క్షాంతిరార్జవం |
ఆచార్యోపాసనం శౌచం స్థైర్యమాత్మవినిగ్రహః ॥ 13.8 ॥

ఇంద్రియార్థేషు వైరాగ్యమనహంకార ఏవ చ |
జన్మమృత్యుజరావ్యాధిదుఃఖదోషానుదర్శనం || 13.9 ||

అసక్తిరనభిష్వంగః పుత్రదారగృహాదిషు |
నిత్యం చ సమచిత్తత్వమిష్టానిష్టోపపత్తిషు || 13.10 ||

మయి చానన్యయోగేన భక్తిరవ్యభిచారిణీ |
వివిక్తదేశసేవిత్యమరతిర్జనసంసది || 13.11 ||

అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వం తత్త్వజ్ఞానార్థదర్శనం |
ఏతజ్ఞానమితి ప్రోక్తమజ్ఞానం యదతోఽన్యథా || 13.12 ||

జ్ఞేయం యత్తత్ప్రవక్ష్యామి యజ్ఞాత్వాఽమృతమశ్నుతే |
అనాదిమత్స్వరం బ్రహ్మ న సత్తన్నాసదుచ్యతే || 13.13 ||

సర్వతః పాణిపాదం తత్సర్వతోఽక్షిశిరోముఖం |
సర్వతః శ్రుతిమల్లోకే సర్వమావృత్య తిష్ఠతి || 13.14 ||

సర్వేంద్రియగుణాభాసం సర్వేంద్రియవివర్జితం |
అసక్తం సర్వభృచ్చైవ నిర్గుణం గుణభోక్తృ చ || 13.15 ||

బహిరంతశ్చ భూతానామచరం చరమేవ చ |
సూక్ష్మత్వాత్తదవిజ్ఞేయం దూరస్థం చాంతికే చ తత్ || 13.16 ||

అవిభక్తం చ భూతేషు విభక్తమివ చ స్థితం |
భూతభర్తృ చ తజ్ఞేయం గ్రసిష్ఠు ప్రభవిష్ఠు చ || 13.17 ||

జ్యోతిషామపి తజ్జ్యోతిస్తమసః పరముచ్యతే |
జ్ఞానం జ్ఞేయం జ్ఞానగమ్యం హృది సర్వస్య విష్ఠితం || 13.18 ||

ఇతి క్షేత్రం తథా జ్ఞానం జ్ఞేయం చోక్తం సమాసతః |
మద్భక్త ఏతద్విజ్ఞాయ మద్భావాయోపపద్యతే || 13.19 ||

ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాది ఉభావపి |
వికారాంశ్చ గుణాంశ్చైవ విద్ధి ప్రకృతిసంభవాన్ || 13.20 ||

కార్యకారణకర్తృత్వే హేతుః ప్రకృతిరుచ్యతే |
పురుషః సుఖదుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతురుచ్యతే || 13.21 ||

పురుషః ప్రకృతిస్థో హి భుంక్తే ప్రకృతిజాన్గుణాన్ |
కారణం గుణసంగోఽస్య సదసద్యోనిజన్మసు || 13.22 ||

ఉపద్రష్టానుమంతా చ భర్తా భోక్తా మహేశ్వరః |
పరమాత్మేతి చాప్యుక్తో దేహాఽస్మిన్నురుషః పరః || 13.23 ||

య ఏవం వేత్తి పురుషం ప్రకృతిం చ గుణైః సహ |
సర్వథా వర్తమానోఽపి న స భూయోఽభిజాయతే || 13.24 ||

ధ్యానేనాత్మని పశ్యంతి కేచిదాత్మానమాత్మనా |
అన్యే సాంఖ్యేన యోగేన కర్మయోగేన చాపరే || 13.25 ||

అన్యే త్వేవమజానంతః శ్రుత్వాన్యేభ్య ఉపాసతే |
తేఽపి చాతితరంత్యేవ మృత్యుం శ్రుతిపరాయణాః || 13.26 ||

యావత్సంజాయతే కించిత్సత్త్వం స్థావరజంగమం |
క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞసంయోగాత్తద్విద్ధి భరతర్షభ || 13.27 ||

సమం సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠంతం పరమేశ్వరం |
వినశ్యత్స్వవినశ్యంతం యః పశ్యతి స పశ్యతి || 13.28 ||

సమం పశ్యన్తి సర్వత్ర సమవస్థితమీశ్వరం |
న హినస్త్యాత్మానాత్మానం తతో యాతి పరాం గతిం || 13.29 ||

ప్రకృత్యైవ చ కర్మాణి క్రియమాణాని సర్వశః |
యః పశ్యతి తథాత్మానమకర్తారం స పశ్యతి || 13.30 ||

యదా భూతపుథగ్భావమేకస్థమనుపశ్యతి |
తత ఏవ చ విస్తారం బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా || 13.31 ||

అనాదిత్వాన్నిర్గుణత్వాత్పరమాత్మాయమవ్యయః |
శరీరస్థోఽపి కౌంతేయ న కరోతి న లిప్యతే || 13.32 ||

యథా సర్వగతం సౌక్ష్యదాకాశం నోపలిప్యతే |
సర్వత్రావస్థితో దేహ తథాత్మా నోపలిప్యతే || 13.33 ||

యథా ప్రకాశయత్యేకః కృత్స్నం లోకమిమం రవిః |
క్షేత్రం క్షేత్రీ తథా కృత్స్నం ప్రకాశయతి భారత || 13.34 ||

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోరేవమంతరం జ్ఞానచక్షుషా |
భూతప్రకృతిమోక్షం చ యే విదుర్యాంతి తే పరం || 13.35 ||

|| ఇతి శ్రీమద్భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే
శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞవిభాగయోగో నామ త్రయోదశోఽధ్యాయః ||